The impact of a positive teacher-student relationship on the efficacy of teaching secondary school mathematics

Vplyv dobrého vzťahu učiteľa matematiky a žiaka na úspešnosť vyučovania matematiky na stredných školách

Tomáš LENGYELFALUSY ; Marcela PJATKOVÁ

Abstract

In the contribution we discuss the significance of Mathematics teacher's personality, their relationship with students and the impact of positive Maths teacher relationship with their students on their success in learning mathematics. In this short article, we attempted to integrate our personal experience with the latest principals in pedagogy and teaching mathematics, as well as to offer a complex overview of the presented topic.

Keywords

personality of Maths teacher; teacher-student relationship; teaching mathematics; efficacy in teaching mathematics

Abstrakt

V tomto príspevku sa zamýšľame nad významom osobnosti učiteľa matematiky, jeho vzťahom so žiakmi a nad vplyvom pozitívneho vzťahu učiteľa matematiky so svojimi žiakmi na ich výsledky v matematickom vzdelávaní. Pokúsime sa v tomto krátkom článku integrovať naše osobné skúsenosti a najnovšie poznatky pedagogiky a didaktiky matematiky a podať komplexný prehľad o skúmanej problematike.

Kľúčová slova

osobnosť učiteľa matematiky; vzťah učiteľ žiak; vyučovanie matematiky; výsledky matematického vzdelávania

DOI: <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.P210-8590-2017-10>

Úvod

V tomto príspevku poukážeme na vzťah učiteľa (nie len) matematiky a žiaka v triede. Na základe našich dlhoročných osobných skúseností z priameho pedagogického procesu v rámci vyučovania matematiky môžeme jednoznačne tvrdiť, že jeho vplyv na výsledky v matematickom vzdelávaní sú veľmi významné.

Vo vyučovacom procese nastáva interakcia medzi učiteľom a žiakom. Je všeobecne známe, že kvalita vzťahov medzi učiteľmi a žiakmi veľmi vplýva na ich vzdelávanie,

správanie, výchovu a takisto aj na to, ako učiteľ vplýva (dokáže vplývať) na žiakov. Ak sú tieto vzťahy bezkonfliktné, ak je medzi nimi vzájomná úcta, rešpekt a pomoc, je predpoklad, že budú kladne ovplyvňovať celú klímu triedy a učiteľ bude pozitívne vplývať na žiakov. V takejto atmosfére je príjemná nálada, optimistický duch, radosť, čo sa prejaví i na výkone žiakov. Naopak, vzťahy, ktoré sú poznačené konfliktami, napätím, neochotou a intrigami, záporne nalaďujú celkový duševný stav, či už učiteľa alebo žiaka. Takýto negatívny stav ovplyvňuje ich duševné zdravie a prejaví sa aj na činnosti žiakov a aj učiteľa.

„Pedagogická interakcia znamená vzájomne sa ovplyvňujúcu činnosť učiteľa a žiakov ako základ moderne chápaného výchovno-vzdelávacieho procesu“ (Gavora, 1988).

„Na psychiku žiaka je vplyv medzi učiteľom a žiakom ešte silnejší než vplyv vzťahov medzi dospelými, predovšetkým preto, že psychika žiaka sa stále mení, vyvíja a formuje, a tiež preto, že pre žiaka i učiteľa má povahu vzťahu bezprostredný vplyv na výsledky ich práce a spolupráce“ (Kačáni a kol., 1999, s. 136).

Podľa Linhartovej (2006) si učiteľ utvára vzťah k jednotlivým žiakom a vzťah k triede ako celku. Obidva vzťahy sú nevyhnutné na zabezpečenie učiteľovho vplyvu na žiaka, obidva sa navzájom prelínajú a dopĺňajú. Ani jeden nie je možné nadradovať druhému alebo odsúvať do pozadia. Učiteľ si vytvára vzťah k žiakovi spravidla postupne podľa toho, ako žiaka poznáva. Ukazuje sa však, že u mnohých učiteľov hrá významnú úlohu tzv. prvý dojem alebo i ďalšie chyby pri poznávaní druhých ľudí. Utvorený vzťah môže prejsť i zmenami, či už v zmysle zlepšenia alebo zhoršenia. Zmeny spôsobujú zmeny v osobnosti žiaka, v jeho konaní a chovaní alebo prehĺbení poznania žiaka učiteľom.

„Vo výchovno-vzdelávacom procese má kvalita vzťahu medzi učiteľom a žiakom významnú úlohu. Je to výchovný činiteľ, ktorého priame výchovné účinky možno zistiť vo výsledkoch vyučovania, v prispôbovaní sa životným podmienkam i vo formovaní osobnosti žiaka“ (Kačáni a kol., 1999, s. 136).

Pre učiteľa a žiaka je veľmi dôležité utvárať také vzťahy, ktoré umožňujú vytvárať v triede priaznivú, pomáhajúcu a tolerantnú atmosféru, aby v triede bola harmónia, pokoj a pohoda. Vyučovanie sa prevažne uskutočňuje prostredníctvom sociálnej interakcie, ktorú vytvára učiteľ so žiakmi, žiaci s učiteľom i žiaci navzájom.

„Vzťah medzi učiteľom a žiakom vyplýva z podstaty výchovno-vzdelávacieho procesu v škole. Vyplýva najmä z toho, že žiak sa aktívne podieľa na procese výchovy a vzdelávania, ktoré riadi, koordinuje a usmerňuje učiteľ“ (Kačáni a kol., 1999, s. 137).

Ako citový, hodnotiaci a prežívaný postoj sa všeobecne nazýva vzťah medzi učiteľom a žiakom, kde učiteľ hodnotí osobnosť žiaka. Postoje, ktoré učiteľ hodnotí, sú predovšetkým tie vlastnosti a prejavy žiaka, ktoré sa prejavujú v škole, vo výchovnovzdelávacom procese, ale aj mimo školy, kde hodnotí osobné vlastnosti. Učiteľ pritom môže uplatňovať aj viac či menej citovú zložku. Prvým dojmom je, bohužiaľ, často ovplyvňovaný vzťah učiteľa a žiaka. Preto je veľmi dôležité, aby učitelia prvý úsudok o žiakovi nezobrali veľmi vážne a korigovali ho ďalšími zážitkami a informáciami so žiakom.

I Gillernová (2003, s. 89 – 92) kladie dôraz na to, že práve správne budovanie a rozvíjanie sociálnych vzťahov a zručností, je predpokladom efektívnosti edukačného procesu. Sociálne zručnosti považuje autorka za dôležitú súčasť profesijnej kompetencie učiteľa. Zaraďuje medzi ne napr.: rozvoj dôvery a spolupráce, empatiu, umenie počúvať a pochváliť, akceptovanie osobnosti žiakov, neverbálnu komunikáciu, sebakontrolu a sebareguláciu.

1 Vzťahy medzi žiakmi v triede

Školská trieda je základnou skupinou, prostredníctvom ktorej sa realizuje výchovnovzdelávací proces. Školská trieda je nezvyklý sociálny útvar, v mnohom odlišný od iných skupín. Aj keď jej členovia trávajú väčšinu dňa spolu a rozvíjajú vzťahy, nie je to primárna skupina. Svojím vznikom je to skupina sekundárna. Školskej triede však chýba charakter výberovosti, spolužiakov dieťa získava a nemôže si ich vybrať. Spolužiaci nie sú autoritou, ktorú pre dieťa predstavuje učiteľ, ale rovnocennými partnermi. Z hľadiska role žiaka je trieda referenčnou skupinou, s ktorou je porovnávaný výkon dieťaťa a kde sa môže uplatňovať potreba úspechu, sebaapresadenia (Vágnerová, 1997).

Školskú triedu môžeme označiť i termínom formálna, na rozdiel od skupiny neformálnej, utvorenej spontánne. Jej formálnosť je daná najmä normami, ktorými sa riadi činnosť učiteľa a žiaka a pre ich správanie je predpísané. Vyučovanie je časovo ohraničené rozvrhom hodín. Ak chce učiteľ mať na žiakov vplyv musí používať určité slová, gestá, mimiku, rozvíjať určité formy myslenia, cítenia a konania tak, aby na žiakov zapôsobil, ale aj tak, ako to predpisujú učebné osnovy a školský poriadok. Podobne aj žiak sa podrobuje školskému poriadku a mal by sa k svojmu učiteľovi správať tak, aby sa aj učiteľ v triede cítil spokojne. Školská trieda je tiež pracovná skupina, vykonáva úlohy, ktoré zadáva a riadi učiteľ. Je to skupina, v ktorej sa uplatňuje autorita učiteľa. Učiteľ disponuje aj trestami, ktoré môže používať (samozrejme s citom) v rôznej miere.

„Zvláštnosťou školskej triedy ako skupiny je jej polarita. Učiteľ má nad žiakmi prevahu svojím vzdelaním, informovanosťou a celou svojou osobnosťou. Žiak má podriadené postavenie, a to i v tých prípadoch, keď je úroveň jeho vzdelania v niektorých smeroch vysoká. Polaritou sa vyznačuje aj zvláštna forma spolupráce medzi učiteľom a žiakmi. Učiteľova práca spočíva vo vyučovaní, vštepovaní určitých vedomostí, zručností, návykov. Žiakovou hlavnou činnosťou v škole je učenie. Je to aktívna činnosť, ktorú učiteľ motivuje a riadi. Spolupráca učiteľa a žiaka je tým účinnejšia, čím väčšiu aktivitu žiak prejavuje. Učiteľ je zároveň osobnosťou, ktorá pôsobí na žiakov výchovne, stáva sa im príkladom a vzorom“ (Kačáni a kol., 1999).

„V školskej triede ako sociálnej skupine sa rozlišujú dva druhy vzťahov:

1. formálne vzťahy (funkčné) – dané organizáciou triedy, určuje ich školský poriadok a predpisy,

2. vzťahy osobne výberové – prebiehajú jednak na úrovni žiak – žiak, jednak na úrovni učiteľ – žiak. Sú výrazom sympatií a blízkosti“ (Šed'ová, 2012, s. 182).

Formálne vzťahy, do ktorých sa žiak dostane, pôsobia na jeho psychiku ako tlak, z ktorého niet úniku, ktorému sa musí podriaďovať, prispôbiť. Čím skôr sa žiak prispôbi, tým skôr a lepšie plní ciele, ktoré mu vytyčuje učiteľ. Tento tlak môže byť u žiaka sprevádzaný aj negatívnymi zážitkami, žiak sa môže dostávať pri ich plnení do frustračných situácií (Verbovská, 2006).

„Každá školská trieda prejavuje väčšiu alebo menšiu súdržnosť, zomknutosť, ktorú žiaci prežívajú ako pocit prináležitosti, a ktorá sa navonok prejavuje v podobnom správaní a prežívaní žiakov. Súdržnosť je vlastne súhrn síl, ktoré spôsobujú, že skupina sa udržuje. Príslušnosť k súdržnej, zomknutej triede uspokojuje potreby a záujmy žiakov, vedie k splneniu cieľov, ktoré má školská trieda. V škole existujú i situácie, keď súdržnosť školskej triedy je prekážkou riešenia napr. niektorých konfliktov s učiteľom. Vedomie toho, že skupina ako celok predstavuje určitú silu, niekedy aj väčšiu ako autorita učiteľa, posilňuje odpor. V krajných prípadoch dochádza k „vzbure“ žiakov, ktorá sa prejavuje

odopieraním poslušnosti, vyrušovaním atď. Aj prejavy falošnej solidarity, zatajovanie priestupkov žiakov sú častejšie v triedach s veľkou súdržnosťou“ (Kačáni a kol., 1999).

V školskej triede uľahčujú plnenie cieľov a prispôsobovanie sa formálnym vzťahom aj osobno-výberové vzťahy, ktoré vznikajú súbežne s formálnymi vzťahmi. Umožňujú vznik neformálnych podskupín v rámci školskej triedy ako formálnej skupiny. V každej formálnej skupine, teda aj v školskej triede, vznikajú po istom čase osobné vzájomné vzťahy, ktoré tvoria zložitú sieť. Môžeme sa o nich dozvedieť použitím sociometrie. Ich vznik je žiaduci vtedy, ak tieto podskupiny plnia spoločné ciele a nie sú zamerané proti platným formálnym vzťahom. Vznik neformálnych vzťahov, vzťahov priateľstva má veľký význam pre súdržnosť a integráciu školskej triedy ako skupiny detí. Aj plnenie úloh, ktoré prideliť učiteľ, je do istej miery závislé nielen od formálnych vzťahov, ale aj neformálnych zväzkov, neformálnej štruktúry školskej triedy. Každá školská trieda prejavuje väčšiu alebo menšiu súdržnosť, zomknutosť, ktorú žiaci prežívajú ako pocit prináležitosti, a ktorá sa navonok prejavuje v podobnom správaní a prežívaní žiakov. Súdržnosť je vlastne súhrn síl, ktoré spôsobujú, že skupina sa udržuje. Príslušnosť k súdržnej, zomknutej triede uspokojuje potreby a záujmy žiakov, vedie k splneniu cieľov, ktoré má školská trieda.

„Súdržnosť školskej triedy sa dá skúmať tromi spôsobmi.

1. Pozorovaním a hodnotením tých výkonov triedy, ktoré presahujú možnosti a schopnosti jednotlivca (napr. zborový spev, ktorý je produktom celej skupiny a môže sa stať meradlom toho ako trieda spolupracuje).

2. Priemernou frekvenciou prejavov súdržnosti, ako je napr. používanie zámena my, naša trieda.

3. Štúdiom postojov, ktoré má skupina v dôležitých a pre ňu životných otázkach. Čím je skupina súdržnejšia, a to platí aj pre školskú triedu, tým väčšia je zhoda v postojoch jej členov. Zhoda v postojoch sa prejavuje tak, že k niektorým hodnotám majú všetci žiaci rovnako kladný alebo záporný postoj.“ (Šedřová, 2012, s. 183).

V každej triede sa z času na čas objaví situácia, kedy sa žiaci vzbúria. Sú však žiaci, ktorí sú nedisciplinovaní stále. Na takéto chovanie môže mať vplyv rodina, ale aj učiteľ.

Obst (Kaloust, Obst a kol. 2002, s. 389–391) si kladie otázku, ktoré „príčiny“ nedisciplinovanosti môže učiteľ ovplyvniť. Je jasné, že zďaleka nie všetky faktory podieľajúce sa na neporiadnom správaní žiaka má učiteľ vo svojej moci, môže ich odstraňovať, eliminovať, modifikovať. Na niektoré „príčiny“ nedisciplinovanosti má učiteľ veľký vplyv, tzv. nudný výklad, preťažovanie žiakov, prehliadanie nevhodného chovania, vlastná nedochvilnosť sú zlým príkladom pre žiakov. Jedným zo spôsobov, ako predchádzať nedisciplinovanosti alebo ako nedisciplinovanosť odstraňovať, je umožniť žiakom, aby sa podieľali na riešení problémov s chovaním v škole. Kol'kokrát má väčší vplyv na žiakov ich spolužiaci, od ktorého „pripomienky“ ku svojmu chovaniu berú, než od učiteľa, jeho „rady“ a „pripomienky“ chápu skôr ako nátlak zvonku a každodenné moralizovanie. V princípe ide o to, zapojiť žiakov, najmä tých, ktorí sú kladne posudzovaní a prijímaní rovesníkmi, do vedúcich rolí v činnostiach, ktoré odrádzajú od problémového chovania. To ukáže ostatným spolužiakom, že ich rovesníci nesúhlasia napríklad s agresívnym chovaním, užívaním návykových látok alebo vandalizmom.

„V školskej triede dochádza k mnohým interakciám žiakov medzi sebou navzájom a interakciám medzi učiteľom a žiakom. Môžeme ich rozdeliť do troch skupín:

a) Kooperatívne interakcie – realizujú sa na základe spolupráce medzi účastníkmi. Účastníci prijímajú jednotný, spoločný cieľ a dosiahnutie tohto cieľa sa realizuje na základe vzájomne zladených činností účastníkov (napr. učiteľ matematiky a žiaci majú spoločný cieľ – naučiť sa matematiku – a tomu podriaďujú svoju činnosť).

b) Kompetitívne interakcie – ide o súťaženie medzi účastníkmi. Účastníci majú spoločný cieľ, ak ho však dosiahne jeden z nich, zvíťazí a znemožní druhému, aby ho tiež dosiahol. Cieľom je zvíťaziť nad súperom.

c) Konfliktne interakcie – sú to situácie, v ktorých účastníci sledujú odlišné ciele a úspech jedného vylučuje úspech druhého“ (Šed'ová, 2012, s. 183).

Podľa Křivohlavého (1980) treba pozornosť venovať sociálnej interakcii typu pomoc druhému človeku, ktorý sa dostal do ťažkostí. Ide o pomoc učiteľa žiakom alebo vzájomnú pomoc žiakov. Aký typ interakcie sa uplatní, závisí aj od osobnostných vlastností účastníkov interakcie (napr. ku kooperatívnej interakcii neprispieva autoritatívnosť, sebeckosť, bezohľadnosť atď.), veku, pohlavia, fyzikálnych faktorov. Vo vyučovaní sú ideálne kooperatívne interakcie, pretože kompetitívne alebo konfliktne sú zdrojom konfliktov a napätí.

Verbovská (2006) hovorí že, vytvorenie atmosféry v školskej triede nezávisí len od učiteľa, ale aj od žiakov, od toho, aké potreby u žiakov prevládajú – či potreba pozitívnych vzťahov, alebo potreba prestíže. Učiteľ môže v triede vytvárať také podmienky, že buď podporuje kooperáciu, alebo kompetitívnosť, a tým podporuje uspokojenie potrieb jednotlivých žiakov.

„Aby žiak získal priaznivé postavenie medzi rovesníkmi, musí mať viaceré kladné črty. Na to, aby bol neoblíbeným a izolovaným, často stačí, ak má jednu až dve výrazné záporné črty“ (Hvozdík, 1986, s. 162).

2 Vplyv učiteľa na vzťahy v žiackom kolektíve

Každý (triedny) učiteľ je vzorom pre svojich žiakov, žiaci prejavujú sklon napodobňovať učiteľa a brať si z neho príklad. Svojou osobnosťou výchovne vplýva na žiakov, preto by mal pedagóg stelesňovať predovšetkým pozitívne vlastnosti. Nemal by byť ľahostajný k obrazu svojej osobnosti. Jeho správanie v škole a mimo školy by malo byť také, aby bolo stále kladným vzorom pre žiakov. Učiteľ predstavuje pre žiaka akýsi sociálny model, s ktorým sa žiak identifikuje, a tak ľahšie prechádza socializačným procesom. Neustále rozvíjanie sociálnych vzťahov v školskom prostredí zvyšuje efektivitu výchovno-vzdelávacieho procesu. Správanie učiteľa k žiakom sa má niesť v znamení úcty k žiakovej osobnosti pri dodržiavaní pravidiel slušnosti (napríklad nehrešiť, nepoužívať vulgárne výrazy, neurážať žiakov).

Chceli by sme nadviazať na stanovisko Gillernovej (2003, s. 83–89), ktorá vidí problémy súčasnej školy v narušení sociálnych vzťahov v rámci školy. Autorka chápe pôdu školy ako jedinečné a špecifické sociálne prostredie s komplikovanou spleťou vzťahov. Podľa jej názoru učiteľ vstupuje do interakcií s inými na rôznej úrovni. Mylné je však domnievať sa, že vzťahy v škole sa redukujú len na vzťahy učiteľa – žiaci. Hoci tie by sme mohli označiť za najdôležitejšie pre správny rozvoj dieťaťa, predovšetkým v osobnostnej dimenzii. Do tejto zložitej spleti vstupujú aj rodičia a iní dospelí, ktorí svojím pôsobením zasahujú do edukačného procesu, a tým aj do formovania osobnosti dieťaťa v morálnej rovine. Obaja (učiteľ i rodič) sú rovnocennými partnermi vo výchove dieťaťa.

Pozitívny vzťah učiteľa a žiaka založený na empatii, láskavosti, trpezlivosti a pomoci výrazne ovplyvňuje účinnosť výchovy, lebo je orientovaný na druhých, vzbudzuje u žiaka dôveru k druhým osobám. A práve dôvera je najspoľahlivejším spôsobom ako rozvíjať u žiaka potenciálne pozitívne črty a morálne hodnoty. Jedine cez pozitívny postoj k iným sme schopní rozvíjať samých seba. Učiteľ a jeho správanie môže pre žiaka predstavovať pozitívny vzor, na základe ktorého si vytvorí kladný postoj k nemu a vzdelaniu vôbec, ale môže to byť i naopak.

Učitelia, aj keď si to vždy neuvedomujú, môžu slúžiť aj ako vzory pre rolu dospelého. Dobrý učiteľ („dobrý“ z hľadiska vzdelávacieho i spoločenského správania) poskytuje žiakom príklad dospelého, akým sa môže stať. Žiaci totiž veľmi citlivo vnímajú správanie učiteľa nielen k nim, ale aj k ich rodičom, kolegom. Všímajú si, ako učiteľ reaguje na úspechy a neúspechy, radosti a starosti.

Tak ako je dôležité mať kladné vzťahy učiteľ – žiak, tak je veľmi dôležité mať kladné vzťahy žiak – žiak. Ak v školskej triede nevládnú dobré vzťahy medzi žiakmi, veľmi to narúša pozitívnu klímu triedy. Pre pozitívnu klímu v triede je dôležitá komunikácia verbálna alebo neverbálna, či už je to komunikácia medzi žiakmi, ale aj medzi žiakmi a učiteľom.

Komunikácia učiteľ – žiak

Najčastejšia komunikácia medzi učiteľom a žiakom nastáva na vyučovacej hodine.

- komunikačne dominuje učiteľ, svojimi verbálnymi aktivitami vyplní tri štvrtiny času z vyučovacej hodiny,
- väčšina komunikačných výmen sa začína otázkou učiteľa, pokračuje odpoveďou žiaka a končí spätnou väzbou učiteľa,
- učiteľ žiakom kladie predovšetkým uzatvorené otázky s nízkou kognitívnou náročnosťou, v zásade sa pýtajú na fakty, ktoré si žiaci majú osvojiť,
- učiteľ má veľký záujem o rozvíjanie dialógu so žiakmi, ide o optimálnu metódu, ako zaistiť efektivitu vyučovania,
- prostredníctvom komunikácie učiteľ riadi svoje vzťahy so žiakmi (Šed'ová, 2012).

Aby mal učiteľ na žiakov v triede kladný vplyv, mal by byť dobrým učiteľom.

Charakteristika dobrého učiteľa je predovšetkým:

- aby ovládal učivo predmetu, ktorý vyučuje,
- aby efektívne využíval vyučovací čas,
- aby vytváral priaznivú atmosféru,
- aby bol čestný a spravodlivý,
- aby bol dobrým a chápaným poslucháčom,
- aby mal pozitívne myslenie,
- aby mal zmysel pre humor,
- aby bol trpezlivý, priateľský a flexibilný,
- aby jeho charakteristickou črtou bol entuziazmus,
- aby optimálne organizoval štruktúru vyučovacej hodiny,
- aby mal dobrý vzťah k žiakom, vedel sa vžiť do ich postavenia, zaujímať sa o nich,
- aby komunikoval so žiakmi aj mimo výučby,
- aby dokázal dávať žiakom návody, čo a ako študovať,
- aby udržiaval vysoký záujem a angažovanosť žiakov vo vyučovacom procese,
- aby aktivizoval všetkých žiakov (nie iba dobrovoľníkov),
- aby učivo vysvetľoval jasne a zrozumiteľne,

- aby učivo vyberal a didakticky transformoval tak, aby si ho žiaci osvojovali úspešne a pritom v rýchлом tempe,
- aby zaistoval žiakom dostatok času na osvojovanie zručností,
- aby motivoval, povzbudzoval, inšpiroval žiakov,
- aby zadával žiakom úlohy zamerané na všetky úrovne učenia a dával im dostatok času na riešenie úlohy,
- aby obmieňal spôsoby práce žiakov,
- aby dokázal vzbudiť u žiakov zodpovednosť za učenie,
- aby sa k žiakom správal s rešpektom, ohľaduplne a dôveroval im,
- aby bol zapálený pre svoj predmet a vyučovanie,
- aby zabezpečoval pravidelnú spätnú väzbu, aby sledoval pokroky každého žiaka,
- aby spolupracoval s ostatnými učiteľmi (M. P. Sadker, – D. M. Sadker, 1991, Black – Howard-Jones, 2000). (Sadker, Sadker, 1991), (Black, Howard-Jones, 2000).

Na to, aby sa učiteľ stal dobrým, kvalitným učiteľom a aby mal pozitívny vplyv na žiakov v školskej triede sú potrebné najmä tieto **podmienky**:

1. Učiteľ musí chcieť stať sa lepším a vyvíjať v tomto smere úsilie.
2. Škola, na ktorej učiteľ pôsobí, musí stimulovať a podporovať kvalitu práce učiteľov.
3. Školská politika v oblasti výchovy a vzdelávania musí byť zameraná na stimuláciu a podporu zefektívňovania kvality práce učiteľov.

Tak ako má učiteľ dobrý vplyv na žiakov v triede a pôsobí na nich kladným dojmom, tak môže na kolektív pôsobiť aj práve naopak, a to zlým dojmom, môže mať na žiakov negatívny vplyv (Hopkins – Stern, 1996). (Hopkins, Stern, 1996)

Takéto situácie môžu nastať ak:

- je učiteľ sarkastický, zosmiešňuje žiakov, zastrašuje ich,
- učiteľ sa nezaujíma o problémy žiakov, nerešpektuje ich,
- učiteľ je veľmi prísny, vytvára atmosféru strachu, napätia,
- učiteľ odmieta názory iných, považuje sa za najmúdrejšieho, musí mať vždy vo všetkom pravdu,
- učiteľ má negatívne myslenie, je arogantný,
- učiteľ robí protekcie, má svojich obľúbencov,
- v prípade potreby učiteľ žiakom nepomôže,
- učiteľ je rasista alebo sexista,
- učiteľ je nečestný, nespravodlivý,
- učiteľ nedokáže žiakov pochváliť, povzbudiť,
- učiteľ ako metódu výučby používa iba monológ,
- učiteľ neupozorňuje žiakov na dôležité, podstatné veci v učive,
- učiteľ nedostatočne spája teóriu s praxou, učivo nespája s reálnymi životnými situáciami, neuspokojivo ho aplikuje (Black – Howard – Jones, 2000). (Black, Howard-Jones, 2000)

Ak učiteľ nemá dobrý vplyv na žiakov, prejavuje sa to predovšetkým aj na disciplíne žiakov a má to silný vplyv na ich učenie. Podľa názorov žiakov z prieskumu, zle na nich vplýva, keď učiteľ neumožní žiakovi zlepšiť si známku, ak nespravodlivo známkuje, zle hodnotí učebné výsledky žiaka, známkuje „Podľa nálady“. Pedagogicky netaktné je, keď učiteľ svojím správaním pri skúšaní, či už zámerne alebo nechtiac, prehľbuje psychické napätie, strach a trému odpovedajúceho žiaka, a to najmä tým, že sa odpovedajúcemu posmieva, nadáva mu, vyhráža sa mu, trestá ho, kritizuje jeho zovňajšok, neoprávnene mu vyčíta nepripravenosť na vyučovanie, je škodoradostný

pri neúspechu odpovedajúceho a pod. Ak sa takto učiteľ správa k svojim žiakom v triede je viac ako isté, že žiaci učiteľa nebudú tolerovať, budú nedisciplinovaní a učiteľ pred žiakmi stratí autoritu.

3 Pozitívne vplývanie učiteľa na žiacky kolektív

„Dobré vzťahy so žiakmi sú nesmierne dôležité. Nie preto, že je príjemné byť ako učiteľ medzi žiakmi obľúbený. Dôležité sú najmä preto, že podstatne zvyšujú šance učiteľa naplniť výchovné a vzdelávacie ciele, ktoré si v škole kladú. Chcete žiakov zaujať a čo najviac ich zo svojho predmetu naučiť? Ak máte so žiakmi dobré vzťahy, je omnoho pravdepodobnejšie, že sa vám to podarí. Je vaším cieľom výchovne na žiakov pôsobiť, byť pre nich vzorom, usmerňovať ich, radiť im v konkrétnych životných situáciách? V tom prípade sú dobré vzťahy so žiakmi nielen užitočným pomocníkom, ale priam nevyhnutnosťou. Ak vás žiaci neuznávajú, nerešpektujú a necítia sa vo vašej spoločnosti príjemne, vaše výchovné rady im pôjdu jedným uchom dnu a druhým von. Ako múdro skonštatoval americký básnik Ezra Pound: „Nijaký učiteľ nestroskotal na svojej nevedomosti. Mohol stroskotať iba vtedy, keď nevychádzal s triedou“ (Burjan, 2011. www.burjanoskole.sk). (Burjan, 2011)

V nasledujúcich riadkoch uvádzame niekoľko základných pravidiel podľa Burjana (2011, www.burjanoskole.sk) (2011) ako môže učiteľ zabezpečiť dobrú komunikáciu so žiakmi a vytvoriť a udržať si s nimi pozitívny vzťah.

1. Zaujímate sa o svojich žiakov

Učiteľ by sa nemal báť nadviazať so žiakmi osobnejší kontakt. Pre žiakov je veľmi pozitívne, ak si ich mená čo najrýchlejšie zapamätá. Na žiakov pozitívne vplýva, ak vedia, že sa o nich učiteľ zaujíma, o ich mimoškolské aktivity, o ich súkromie a o ich mimoškolský život. (Radíme nebyť pritom však prehnane zvedavý či dotieravý.) Ak učiteľ vie, čomu sa žiaci venujú, čo ich baví, lepšie ich dokáže na hodine zaujať, ale aj pochopiť ich správanie. Dôležité je pýtať sa v rôznych situáciách na ich názor a brať vážne, čo hovoria.

2. Odkryte pred žiakmi aj trochu vlastného súkromia

Prílišný odstup je na škodu. Ak žiaci trochu bližšie spoznajú svojho učiteľa, budú mať k učiteľovi lepší vzťah a väčšiu dôveru. Učiteľ by mal byť voči žiakom úprimný a otvorený, nemal by sa pred žiakmi „schovávať“, ak pred žiakmi učiteľ nie je otvorený, ťažko si žiaci k učiteľovi hľadajú cestu a dôverujú mu. Učiteľ by sa nemal báť hovoriť pred žiakmi aj o svojich pocitoch. Pozor však na umelé, krčovité predstieranie „mladistvého ducha“ v snahe priblížiť sa žiakom. Mladí ľudia učiteľa rýchlo odhalia a môžu sa obrátiť proti nemu. Žiaci v učiteľovi nepotrebujú ďalšieho „pubertiaka“, ale rozumného dospelého partnera, ktorý bude mať na žiakov dobrý vplyv.

3. Buďte ľudskí a tolerantní

Učiteľ by mal mať neustále na pamäti, že aj žiaci majú svoje vlastné problémy a trápenia. Preto by učiteľ nemal byť prehnane vzťahovačný a nemal by si brať ich prejavy voči sebe príliš osobne. Mal by sa snažiť žiakov pochopiť, nie odsúdiť. Neprimerané a rušivé správanie žiakov je často volaním o pomoc. Keď majú žiaci pocit, že by najradšej kričali, bili či utiekli, poraďte im, nech sa radšej pozrú nachvíľu z okna a zhlboka dýchajú. Ak žiaci budú vidieť, že sa im učiteľ snaží pomôcť a nie je k žiakom ľahostajný, žiaci

svojho triedneho učiteľa budú brať ako vzor a budú mu plne dôverovať. Ak učiteľa žiaci „vytočia“, nikdy by nemal jednáť v afekte. Nikdy by žiakov nemal zosmiešňovať, urážať a ponižovať. Ak sa učiteľ takto začne správať k svojim žiakom, stratí autoritu a vplyv.

4. Pestujte si zmysel pre humor a využívajte ho na hodinách

Vhodný humor môže byť výborným výchovným prostriedkom. Dobrý učiteľ sa preto vie so žiakmi zahrať aj zasmiať. Učiteľ by sa mal snažiť vchádzať do triedy s úsmevom a vytvárať na hodinách uvoľnenú, pozitívnu atmosféru. Nemal by byť škrobený suchár, mal by so žiakmi sem-tam vtípkovať, mal sa zasmiať na niečom, čo mu povedia žiaci. Je to dobrý začiatok k tomu, ako sa medzi žiakmi a ich (triednym) učiteľom začne dôveryhodný vzťah.

5. Klad'te na žiakov primerané nároky

Učiteľ by nemal byť ani príliš prísny, ani príliš benevolentný. Ak budú učiteľove nároky príliš nízke, žiaci ho nebudú brať vážne. Nie je však dobré ani „príliš tlačiť na pílu“. Možno by učiteľ dosiahol excelentné výkony, ale ak to bude spojené s množstvom stresu, strachu či hnevu, odnesú si to vzťahy medzi žiakmi a učiteľom.

6. Premyslite si svoj systém hodnotenia

Učiteľ by si mal vytvoriť jasný a transparentný systém hodnotenia. Podrobne ho žiakom (aj rodičom) vysvetliť, a potom ho dôsledne dodržiavať. Mal by si u žiakov všimnúť nielen známky, body či percentá, ale aj ten najmenší pokrok a primerane ho oceňovať. Na žiakov nesmierne pozitívne vplýva, ak si jeho učiteľ všimne aj maličký pokrok, žiaci sa tak omnoho viac učiteľa vážia a dajú na jeho rady.

7. Nebojte sa priznať si chybu

Učiteľ by sa pred žiakmi nemal nikdy tváriť ako neomylný. Aj učiteľ má právo myliť sa a niekedy by to mal (z metodických a výchovných dôvodov) dokonca zámerne robiť, aby žiaci videli že, „myliť sa je ľudské“. Ak žiaci učiteľa upozornia na chybu, bez problémov si ju má učiteľ priznať.

8. Nebud'te náladoví a nevypočítateľní

Na žiakov zle pôsobí, ak si svoje nálady a problémy prináša učiteľ so sebou do triedy. Učiteľ by sa ku žiakom mal správať konzistentne a vypočítateľne. Je dôležité, aby žiaci od učiteľa dostávali spätnú väzbu, ktorej rozumejú. Ak niečo povie či sľúbi, mal by to dodržať. Žiaci musia vedieť, že sa na slovo (triedneho) učiteľa môžu spoľahnúť.

9. Bud'te spravodliví

Učiteľ by mal byť maximálne spravodlivý. Nič tak nenaruší vzťah žiakov k učiteľovi ako pocit krivdy. Učiteľ by nemal hádzať všetkých žiakov do jedného vreca. Nikdy by nemal stresovať celú triedu za niečo, čo spôsobil jednotliviec. Nemusí to mať dobrý vplyv na žiakov a môže tým narobiť viac zla ako úžitku.

10. Robte svoju prácu dobre, profesionálne a s nadšením

Málokde je osobný príklad taký dôležitý ako v škole. Ak je učiteľ unavený, vyhorený, bez energie a cítiť z neho, že učenie sa mu stalo povinnosťou, rutinou či len spôsobom obživy, vzťahy žiakov voči nemu budú pravdepodobne chladné. Ak však naopak bude

učiteľ na hodiny prinášať zápal a nadšenie, skôr či neskôr si tým žiakov získa, žiaci budú hodiny s takýmto učiteľom milovať a budú sa na ne tešiť.

Záver

V tomto krátkom príspevku sme sa snažili podať komplexný pohľad na osobnosť učiteľa (nie len) matematiky a na význam jeho dobrého vzťahu so žiakmi na strednej škole. Pozorný čitateľ si zrejme všimol, že celý príspevok je koncipovaný tak, že nikde nehovoríme vyslovene o učiteľovi matematiky, nakoľko sme presvedčení o tom, že mnohé, ak nie všetky požiadavky, rovnako platia (mali by platiť) pre učiteľov všetkých vyučovacích predmetov na základných a stredných školách. Príspevok má byť inšpiráciou pre praktizujúcich učiteľov na hľadanie svojich rezerv vo vytváraní optimálneho vzťahu so svojimi žiakmi a vo vzťahu k samotnému vyučovaciemu predmetu. Azda nemusíme zdôrazniť, že to, čo vo všeobecnosti platí v skúmanej oblasti, je nevyhnutné aplikovať vo vyučovaní matematiky, jedného z najkrajších predmetov v rámci stredoškolského štúdia našej mládeže v záujme dosiahnutia čo najlepších výsledkov v matematickom vzdelávaní a v neposlednom rade vo vytváraní pozitívneho vzťahu k samotnej matematike ako vyučovaciemu predmetu.

PodĎakovanie

Tento príspevok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA 006DTI-4/2016 Model hodnotenia a zlepšovania kvality výchovno-vzdelávacieho procesu na stredných odborných školách.

Literatúra

- Black, R. S.; Howard-Jones, A. (2000). Reflecitons on Best and Worst Teachers: An Experiental Perspective of Teaching. In *Journal of Rescarch and Development in Education*. roč. 34., 2000. č. 1. s. 1–13.
- Burjan, V. (2011). *10 typov, ako si vytvoriť a udržať dobré vzťahy so žiakmi*. [online] Bratislava: 2011. [cit 2017-05-05] Dostupné na internete: www.burjanoskole.sk.
- Gavora, P. a kol. (1988). *Pedagogická komunikácia v základnej škole*. Bratislava: Veda, 1988.
- Gillernová, I. (2003). Sociální dovednosti jako součást profesní kompetence učitele. In: *Pedagogická orientace*, 2003, roč. 14, č. 2, ISSN 1211-4669.
- Hopkins, D.; Stern, D. (1996). Quality Teachers, Quality Schools: International Perspectives and Policy Implications. In *Teacher & Teacher Education*, 1996. s. 517.
- Hvozdík, J. (1986). *Základy školskej psychológie 1 vydanie*. Bratislava: SPN, 1986. 360 s. ISBN 67-006-86.
- Kačáni, V. a kol. (1999). *Základy učiteľskej psychológie 1. vydanie*. Bratislava: SPN, 1999. 214 s. ISBN 80-08-02830-0.
- Křivohlavý, J. (1980). *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1980. 210 s. ISBN 80-210-1070-3.
- Obst, O. (2002). *Kážeň ve vyuce*. In KALOUS, Z. OBST, O. a kol. Školní didaktika. Praha: Portál, 2002. 402 s.

Sadker, M. P.; Sadker, D. M. (1991). *Teachers, Schools and Society 2 nd. ed.* New York: McGraw – Hill, 1991.

Šedová, K. (2012). *Komunikace ve školní třídě*. Praha: Portál, 2012. 293 s. ISBN 978-802-6200-857.

Vágnerová, M. (1997). *Psychologie problémového dítěte školního věku 1. vyd.* Praha: Karolinum, 1997. 170 s. ISBN 80-7184-488-8.

Verbovská, J. (2006). *Vybrané problémy aplikovanej sociálnej psychológie*. Prešov: Medoticko-pedagogické centrum v Prešove, 2006. 35 s. ISBN 8080454272.

Kontakt

Doc. PaedDr. Tomáš Lengyelfalusy, PhD.

Katedra školskej didaktiky, Vysoká škola DTI

Sládkovičova 533/20, 018 41 Dubnica nad Váhom, Slovenská republika

lengyelfalusy@dti.sk

PaedDr. Marcela Pjatková

Katedra matematiky, Fakulta prírodných vied, UKF v Nitre

Tr. A. Hlinku 1, 949 74 Nitra, Slovenská republika

mpjatkova@gmail.com